

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION REGARDING THE PRODUCTION AND EXPORT OF ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTS WITH EU STANDARDS

Хавалко О.В., аспірант кафедри соціального права
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена комплексному аналізу актуального стану та перспектив удосконалення правового забезпечення органічного сільськогосподарського виробництва й експорту в Україні, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною війною. Актуальність теми підкреслюється парадоксальною ситуацією: незважаючи на значне зростання площі органічних земель та кількості органічних господарств, спостерігається суттєве падіння експорту. Основними причинами є логістичні труднощі, загострені війною (зокрема, проблеми на кордонах), та недосконалість національного законодавства, що потребує глибокої гармонізації зі стандартами ЄС, враховуючи низький рівень використання потенціалу (лише близько 1% угідь).

Метою дослідження є визначення конкретних шляхів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання виробництва, сертифікації, транспортування та збуту органічної продукції для повної відповідності нормам ЄС, зокрема ключовому Регламенту (ЄС) № 2018/848. Проведено аналіз чинного українського законодавства (включаючи Закон №2496-VIII), виявлено його невідповідності європейським стандартам у частині деталізації правил виробництва, переходу від режиму еквівалентності до режиму відповідності при експорті, організації державного контролю (нагляду) та забезпечення простежуваності продукції. Розглянуто рекомендації Європейської Комісії та реакцію України (схвалення Стратегії розвитку сільського господарства).

Ідентифіковано ключові проблеми: недостатня деталізація підзаконних актів (особливо правил виробництва, зберігання, транспортування); неефективність системи контролю через брак ресурсів, кваліфікованих інспекторів та акредитованих органів сертифікації; відсутність чітких ризик-орієнтованих методик контролю; низька обізнаність виробників. Запропоновано комплексні заходи: розробка та затвердження детальних правил органічного виробництва, що дзеркально відображають Додаток II Регламенту ЄС; вдосконалення процедур сертифікації; посилення державного контролю на основі ризик-орієнтованого підходу та чітких методик; впровадження надійної системи простежуваності (аналогічної TRACES NT); спрощення експортних процедур з урахуванням вимог режиму відповідності; посилення інституційної спроможності (навчання, підтримка).

Обґрунтовано, що лише комплексний підхід, який поєднує глибоку гармонізацію законодавства та ефективні інституційні реформи, дозволить Україні реалізувати значний експортний потенціал органічного сектору, розвинути внутрішній ринок та зміцнити національну продовольчу безпеку, успішно просуваючись шляхом європейської інтеграції.

Ключові слова: органічне виробництво, продовольча безпека, сталий розвиток, аграрний ринок, експорт сільськогосподарської продукції, гармонізація законодавства, сертифікація.

This article provides a comprehensive analysis of the current state and prospects for improving the legal framework for organic agricultural production and export in Ukraine, especially in the context of European integration processes and the unprecedented challenges caused by the full-scale war. The topic's relevance is highlighted by a paradoxical situation: despite significant growth in the organic land area and the number of organic farms, a substantial decline in exports is observed. The main reasons are logistical difficulties exacerbated by the war (particularly border issues) and imperfections in national legislation, which requires deep harmonization with EU standards, considering the low potential utilization (only about 1% of farmland).

The research aims to identify specific ways and formulate proposals for improving the legal regulation of the production, certification, transportation, and sale of organic products to ensure full compliance with EU norms, particularly the key Regulation (EU) No 2018/848. An analysis of current Ukrainian legislation (including Law No 2496-VIII) was conducted, revealing its non-compliance with European standards regarding the detail of production rules, the transition from the equivalence regime to the compliance regime for exports, the organization of state control (supervision), and ensuring product traceability. The recommendations of the European Commission and Ukraine's response (approval of the Strategy for the Development of Agriculture) are considered.

Key problems identified include: insufficient detail in bylaws (especially rules for production, storage, transportation); inefficiency of the control system due to a lack of resources, qualified inspectors, and accredited certification bodies; the absence of clear risk-based control methodologies; and low producer awareness. Comprehensive measures are proposed: the development and approval of detailed organic production rules mirroring Annex II of the EU Regulation; improving certification procedures; strengthening state control based on a risk-oriented approach and clear methodologies; implementing a reliable traceability system (analogous to TRACES NT); simplifying export procedures considering compliance regime requirements; and strengthening institutional capacity (training, support).

It is substantiated that only a comprehensive approach, combining deep legislative harmonization and effective institutional reforms, will allow Ukraine to realize the significant export potential of the organic sector, develop the domestic market, and strengthen national food security, successfully advancing on the path of European integration.

Key words: organic production, food security, sustainable development, agricultural market, export of agricultural products, harmonization of legislation, certification.

Актуальність теми. Динаміка ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні з року з рік демонструє зростання, однак геополітичні та економічні умови суттєво впливають на показники торгівлі. Зрештою, глобальний ринок органічної сільськогосподарської продукції зростає теж, а особливо у країнах ЄС. Зважаючи на те, що Україна обрала євроінтеграційний курс, відповідність органічного виробництва стандартам ЄС має значний вплив на подальший шлях євроінтеграції України.

Постановка проблеми. Порівнюючи статистичні дані Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL) за результатами 2022 та 2023 років, можна зробити

висновок, що площа органічних сільськогосподарських земель в Україні лише за цей період збільшилась майже удвічі: з 0.64% до 1.14% [1]. Будучи у стані війни, Україна демонструє значне зростання органічного виробництва, досягнувши позначки майже у півмільйона органічних земель. Незважаючи на об'єми виробництва, експорт органічної сільськогосподарської продукції знизився. Основною причиною є складнощі, які виникли у логістиці через війну. За результатами дослідження поточного стану, планів та потреб українських експортерів органічної продукції станом на січень 2025 року, 60% експортерів стикаються з логістичними труднощами, особливо на

польському кордоні, тому вирішення проблем постання значно сприятиме розвитку експорту [2]. Вагомий вплив на вищевикладені проблеми має недосконалість існуючого правового регулювання, яке слід адаптувати до стандартів ЄС.

Метою статті є визначення шляхів удосконалення правового забезпечення виробництва та транспортування органічної сільськогосподарської продукції, узгодження відповідного національного законодавства з нормами ЄС. Завданнями статті будуть: аналіз правового забезпечення у сфері органічного виробництва в Україні, дослідження нормативної бази ЄС у цій сфері, проведення порівняльного аналізу, виявлення проблем щодо гармонізації, а також формулювання пропозицій по вдосконаленню національного аграрного законодавства в контексті євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток та функціонування органічного сільськогосподарського виробництва є предметом дослідження багатьох науковців у сфері географії та економіки. Зокрема, Ю. В. Негода проаналізувала тенденції змін експорту органічної продукції в умовах воєнного часу. Р. Тіміш здійснив глибокий аналіз впливу розвитку органічного виробництва на забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні. Значний внесок у дослідження юридичних проблем розвитку сільського господарства в Україні зробила Х. А. Григор'єва, яка опублікувала дві монографії, присвячені аналізу законодавчого забезпечення державної підтримки сільського господарства та продовольчої безпеки в Україні [3, 4]. В основу дослідження покладено аналіз матеріалів міжнародного дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL), даних Міністерства аграрної політики та продовольства України та аналітичних матеріалів інших міжнародних інституцій, зокрема, Європейської Комісії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на загальновідоме розуміння того, що Україна є одним з найбільших виробників органічної продукції, цікавим фактом є те, що лише близько одного відсотка сільськогосподарських угідь використовується для виробництва органічної продукції рослинництва [2]. З цього можемо зробити проміжний висновок, що Україна, не використовуючи весь свій потенціал, вже досягла вражаючих показників. Зокрема, за даними щорічного дослідження, проведеного за сприяння FiBL, Україна стала третім за об'ємом поставачальником органічної продукції до ЄС, значною мірою завдяки збільшенню поставок органічної сої, пшениці та кукурудзи. FiBL зауважив, що продукція у співмірному розмірі тій, яка раніше доставлялась морем здебільшого до США, у зв'язку з блокування портів через війну, транспортувалась до Європи баржами та по суші [5, с. 214]. У іншому звіті FiBL відзначає, що хоч розмір органічного сільськогосподарського ринку в Україні позитивно змінився, все ж війна вплинула саме на експорт, зокрема у 2023 році він впав на 32% [6, с. 46]. Цікавим фактом є те, що у відсотковому співвідношенні кількість органічних сільськогосподарських господарств в Україні збільшилась на 78% у 2022–2023 роках [6, с. 174]. Наведений аналіз статистичних даних переконливо ілюструє парадоксальну ситуацію в органічному секторі України станом на зараз. Дані доводять позитивну внутрішню динаміку сектору та інтерес виробників до органічного господарювання навіть у надскладних умовах повномасштабної війни, яка суттєво вплинула на логістику та обсяги експорту.

Враховуючи вищевикладене вважаємо, що для підтримки органічних виробників та розвитку цього напрямку аграрного виробництва необхідно створювати сприятливе правове регулювання, що дасть змогу реалізувати весь потенціал. Вдосконалення законодавчої бази, усунення бар'єрів та створення стимулів можуть стати потужним поштовхом для подальшого масштабування органічного

виробництва в Україні, що матиме значний економічний та екологічний ефект. Аналогічна візія щодо розвитку органічного виробництва закріплена у Національній економічній стратегії на період до 2030 року, де безпосередньо згадується, що для забезпечення виконання стратегічної цілі «забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою» держава збільшить площі земель з органічним статусом до не менш як трьох відсотків від загальної площі сільськогосподарських угідь [7].

Становлення та розвиток правового поля для органічного сільськогосподарського виробництва в Україні є відносно новим, але динамічним процесом, що значною мірою обумовлений євроінтеграційними прагненнями держави та зростаючим попитом на органічну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Довгий час ця сфера функціонувала переважно на основі міжнародних стандартів та вимог країн-імпортерів, зокрема ЄС, що створювало певну правову невизначеність для національних операторів ринку.

Одним із ключових етапів у становленні національної системи правового регулювання стало прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. №2496-VIII. Цим законом було закладено основу для розвитку галузі, встановлено основні терміни, принципи, вимоги щодо виробництва, сертифікації, маркування та державного контролю. Ухвалення Закону зумовило прийняття низки підзаконних актів, зокрема порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Як відзначає Т. О. Коваленко, це дозволило створити базову національну законодавчу рамку, що є передумовою для розвитку внутрішнього ринку та систематизації експортних процедур. Було закладено основи для функціонування національної системи сертифікації та державного контролю, що є важливим сигналом для міжнародних партнерів щодо намірів України інтегруватись у світовий органічний ринок на основі чітких правил [8].

Зважаючи на активний розвиток органічного сільського господарства та постійні зміни у правовому регулюванні в країнах ЄС, важливо регулярно моніторити ці процеси, щоби забезпечити відповідність національного законодавства європейським стандартам. Висновки науковців та звіти міжнародних організацій свідчать про наявність суттєвих прогалин та недоліків, які стримують розвиток сектору та ускладнюють процес гармонізації з нормами ЄС.

Щорічні звіти Європейської Комісії щодо України в рамках Пакету розширення є ключовим джерелом аналізу задля подальшого вдосконалення національного законодавства у контексті євроінтеграції. Зокрема, у звіті за 2024 рік стосовно органічного сільськогосподарського виробництва згадується, що законодавство України потребує подальшого узгодження з нормами ЄС. Комісія зауважила, що Україна потребує посилення моніторингу і контролю за органічним виробництвом, а також вироблення механізмів прозорості та простежуваності етапів виробництва та збуту продукції. Також Європейська комісія звертає увагу, що законодавство щодо якості, зокрема щодо сертифікації та маркування, продовжує узгоджуватися із законодавством ЄС, однак органи сертифікації та їх можливості щодо ефективної діяльності потребують удосконалення [9, с. 88].

Європейська Комісія надала й рекомендації щодо подальшого узгодження законодавства, які потрібно врахувати, а саме:

1) необхідності ухвалення та впровадження Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року; посилення адміністративної спроможності для її реалізації та продовження узгодження з *acquis* ЄС (правом Європейського Союзу);

2) забезпечити імплементацію законодавства щодо Державного аграрного реєстру та використання цього реєстру для всіх програм підтримки сільського господарства та розвитку сільських територій;

3) розвинути мережу даних щодо сталого розвитку фермерських господарств (FSDN – Farm Sustainability Data Network) [9, с. 18-19].

Україна оперативним реагує на ці зауваження, демонструючи готовність ухвалювати відповідні рішення. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 15 листопада 2024 року було схвалено Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2025–2027 роках [10]. Операційний план щодо реалізації стратегії містить детальні заходи з чіткими строками виконання та відповідальними за це органами. Зокрема, виправлення згадуваних Європейською Комісією зауважень згадано у заходах теж.

Водночас, іншою проблемою, яку можна виділити, проаналізувавши зміни національного законодавства у сфері органічного сільськогосподарського виробництва, є недостатня деталізація підзаконних актів та процедур. Наприклад, процедури здійснення державного контролю (нагляду) Держпродспоживслужбою потребують чіткіших інструкцій та критеріїв ризику, адаптованих до специфіки органічного виробництва. Також існує потреба в оновленні та деталізації правил виробництва, які б повністю відповідали додатковим та імплементаційним актам ЄС до Регламенту 2018/848.

Окремо слід проговорити більш практичну проблему, про яку згадується у звіті Європейської Комісії, щодо ефективності контролю та нагляду Держпродспоживслужбою за операторами ринку та за діяльністю акредитованих органів сертифікації. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих інспекторів, брак ресурсів для проведення лабораторних досліджень знижують ефективність системи та створюють ризики для довіри до української органічної продукції. Станом на листопад 2024 року Мінагрополітики поінформувало, що наразі тільки 40 осіб отримали свідоцтво інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, а Національне агентство з акредитації України акредитувало лише 2 органи сертифікації [2]. Вважаємо, що цього недостатньо для оптимального проходження процедури сертифікації у сфері органічного виробництва.

Основоположним законодавчим актом щодо органічного виробництва в межах ЄС є Регламент ЄС Європейського Парламенту № 2018/848 від 30 травня 2018 року про органічне виробництво та маркування органічної продукції (*далі* – «Регламент»). У контексті адаптації українського законодавства до цього Регламенту слід зауважити декілька ключових положень, що стосуються системи контролю та імпорту з третіх країн. Так, система контролю ЄС базується на ризик-орієнтованому підході. Це означає, що контроль здійснюється на основі оцінки ризиків порушень, однак включає щорічну фізичну перевірку усіх операторів (з можливими винятками для операторів з низьким ризиком за певних умов) [11, ст. 38]. Загальні засади здійснення контролю та нагляду закріплені у національному законодавстві у формі планових та позапланових перевірок [12], однак деталізація методології щодо оцінки ризиків потребує вдосконалення, як і безпосередньо процедури проведення таких перевірок посадовими особами Держпродспоживслужби, які уповноважені здійснювати контроль. Зауважимо, що в умовах воєнного стану заборонено здійснення планових перевірок господарської діяльності.

Щодо імпорту з третіх країн, то саме у цій частині відбулися суттєві зміни порівняно з попереднім Регламентом № 834/2007. Статтею 46 Регламенту передбачено два основні механізми імпорту органічної продукції в ЄС. По-перше, відбувся перехід від режиму еквівалентності

до відповідності (*compliance regime*). Відповідно до цього режиму органічна продукція з третіх країн може імпортуватися, якщо вона була вироблена відповідно до правил, еквівалентних правилам ЄС, та була сертифікована органом контролю або контролюючим органом, визнаним ЄС для сертифікації на відповідність правилам ЄС для цілей експорту до ЄС [11].

Для визнання відповідності органічних стандартів та систем контролю допускається укладення торговельних угод між ЄС та третіми країнами. Можливий плавний перехід, якщо третя країна раніше була визнана еквівалентною відповідно до старого Регламенту, однак очікується перехід на нові стандарти. Для України поточний регламент означає поступовий відхід від визнання еквівалентності національних систем до вимоги прямої відповідності правилам ЄС. Таким чином, для експорту органічної продукції з України до ЄС у довгостроковій перспективі буде недостатнім мати власне національне законодавство, яке гармонізоване з європейським. Тепер вже продукція повинна бути сертифікована органом контролю, який визнаний Європейською Комісією саме для цілей сертифікації продукції з України на відповідність Регламенту для експорту до ЄС.

Отож, нами було проаналізовано стан законодавства у сфері виробництва та експорту органічної сільськогосподарської продукції у його загальних рисах, а саме з посиланням на концептуальні засади, що його формують, в Україні та країнах ЄС. Враховуючи виявлені розбіжності та виклики, а також подальшу інтеграцію України в ЄС, необхідним є вжиття комплексних заходів для удосконалення правового та інституційного забезпечення органічного сектору. Ці заходи мають бути спрямовані на повну гармонізацію з Регламентом та створення сприятливих умов для сталого розвитку галузі.

Задля вдосконалення національного законодавства у сфері органічного землеробства варто розпочати з деталізації вимог до органічного виробництва, переробки, зберігання та транспортування продукції. Слід розробити та затвердити, або оновити існуючі детальні правила органічного виробництва, які б дзеркально відображали положення Додатку II до Регламенту. Це стосується специфічних вимог до рослинництва (включаючи правила використання насіння та дозволених засобів), тваринництва, аквакультури, переробки, зберігання та транспортування для запобігання змішуванню органічної продукції з неорганічною або забрудненню пестицидами. Чітке законодавче врегулювання вимог до зберігання та транспортування органічної продукції є також критично важливим для подолання логістичних викликів, особливо в умовах воєнного стану, забезпечуючи збереження якості продукції при зміні маршрутів та умов перевезення. Зокрема, висновок щодо важливості подолання логістичних викликів можна зробити на підставі аналізу аналітичних матеріалів Київської школи економіки [13, с. 20-22].

Додатково слід переглянути поточні механізми державного контролю. Держпродспоживслужба повинна розробити та затвердити детальні методики та процедури здійснення державного контролю, засновані на ризик-орієнтованому підході, що відповідає статті 38 Регламенту ЄС № 2018/848. Це включає розробку критеріїв ризику та періодичності перевірок. Систему санкцій за порушення органічного законодавства повинна забезпечити пропорційність, дієвість та стримуючий ефект відповідно до принципів статей 41, 42 Регламенту ЄС № 2018/848.

Висновки. Для подальшого сталого розвитку органічного сектору, реалізації його експортного потенціалу та зміцнення позицій на ринку ЄС, а також для посилення внеску в національну продовольчу безпеку, Україні необхідне комплексне вдосконалення правового забезпечення. Як було обґрунтовано, це вимагає не лише внесення конкретних, деталізованих змін до законодавства, спрямованих на повну гармонізацію з Регламентом ЄС № 2018/848,

але й паралельного здійснення низки інституційних та організаційних заходів. До них належать: посилення адміністративної спроможності контролюючих органів, підвищення кваліфікації персоналу, налагодження ефективного обміну інформацією та впровадження дієвих програм державної підтримки виробників.

Успішна реалізація запропонованих шляхів та пропозицій дозволить не лише виконати євроінтеграційні зобов'язання, але й створити сприятливе середовище для функціонування та зростання конкурентоспроможного органічного сектору України, здатного забезпечувати якісною продукцією як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. FiBL (2025): Area data on organic agriculture in Ukraine 2022-2023. URL: <https://statistics.fibl.org/data-info-and-use.html>
2. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>
3. Григор'єва Х. Продовольча безпека України: удосконалення законодавства в умовах воєнних, євроінтеграційних та екологічних викликів : монографія / Христина Григор'єва. – Луцьк : Вежа-Друк, 2024. – 228 с.
4. Григор'єва Х. Законодавче забезпечення державної підтримки сільського господарства України в умовах війни та післявоєнного відновлення: продовольчий вимір : монографія / Христина Антонівна Григор'єва. – Луцьк : Вежа-Друк, 2025. – 304 с.
5. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2024. URL: https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1747-organic-world-2024_light.pdf
6. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2025. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1797-organic-world-2025.pdf>
7. Національна Економічна Стратегія на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
8. Правове регулювання сертифікації та обігу органічної продукції. URL: <https://statistics.fibl.org/data-info-and-use.html>
9. 2024 Communication on EU enlargement policy. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf
10. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження КМУ від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>
11. Регламент (ЄС) 2018/848 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року про органічне виробництво та маркування органічної продукції та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0848>
12. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5.04.2007 р. № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
13. Ukraine Wheat Flour And Sunflower Oil Value Chains.: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000158232/download/>